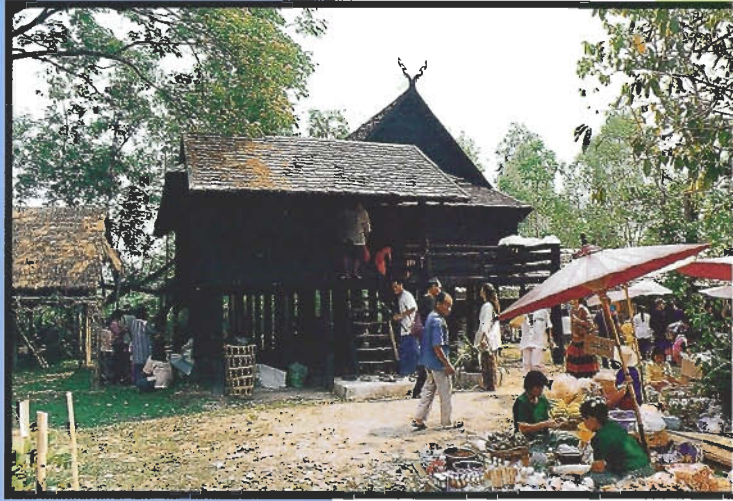

ภู มิ ปัญญา พิณ บ้าน

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

ต้นสะเดาข้างเขื่อนพญาวงศ์ ออกดอกบานเต็มต้น สีขาวหม่นเต็มตา ส่งกลิ่นหอมลึก มิเพียงชั่วคราวมุง ไบตองตั้งเป็นแนวยาวไปเชื่อมกับ เขื่อนกาแลอีกหลัง ที่ตั้งเป็น 'เขื่อนฟ้าทอ' ไต้กุนเรือนมีเด็กสาวนุ่งซิ่นตีนจก ใส่ เสื้อผ้าฝ้าย กำลั้งนั้งทอผ้า พ่อแม่จูง ลูกมายืนดูถามไถ่คนที่กำลังทอว่ายาก ไท้ม ชันตอนการทอเป็นอย่างไร เมื่อ ฟังคำตอบก็หันมาบอกอธิบายขยาย ความให้ลูกฟังอีกที ครั้งแล้วครั้งเล่าอยากให้ลูกได้เห็น อยากให้ ลูกได้เข้าใจ ลูกก็ฟังไปตาก็มองดูเส้นฝ้ายที่ขยับขึ้นขยับลง

งานสืบสานล้านนา (3)

ผู้คนขึ้นลงบันไดไม้ขาดสาย ข้างบนแม่อยู่กำลั้งนั้ง อีดฝ้าย แยกเอาเมล็ดฝ้ายออกจากปุยด้วยเครื่องมือง่าย ๆ ที่คิดค้นขึ้น ขณะที่แม่อยู่อีกคนกำลังสอนเด็กปั้นฝ้าย เอา มือจับหลอดปุยฝ้าย อีกมือค่อย ๆ หมุนวงปั่นฝ้าย ดึงมือ ที่จับฝ้ายออกทีละนิด ๆ ค่อย ๆ ทำ ค่อย ๆ เอ้อ ขาดแล้ว เอาใหม่ เริ่มใหม่ มือหยาบเหยี่ยว่นประคองมือไสบอบบาง อย่างเมตตา

ถัดจากเขื่อนฟ้าทอ เสาไม้ไผ่ลำโต 4 ลำ ฝังโคนลงในดิน ตั้งรวมมัดปลายยัดติดกันจนลำโค้งเข้าหากันตรงกลาง มีเชือกเส้นโตมัดห้อยลงมา ปลายเชือกมัดพอให้มีรูที่สอดไม้เอาไว้หนึ่งได้ครั้งละ 2 คน มีเชือกเส้นเล็กผูกดึงให้เชือกสั้นใหญ่ได้แกว่งไกว มองผ่านเสาซึ่งเข้าเข้าไปเห็นบ้านยกพื้นสูง มุงหญ้าคา ฟูฟักไม้ไผ่ตามแบบฉบับของชาว 'อาข่า'

เด็ก ๆ กำลั้งหัดไล่ซึ่งช้าโดยมีพี่น้องชาวอาข่าคอยให้คำแนะนำ

ในช่วงประเพณีปีใหม่ของชาวอาข่าจะมีพิธีไล่ซึ่งช้า เชื่อว่าจะให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ชาวกล้า พิษพันธุ์ัญญาหารบริบูรณ์

ผมเดินผ่านประตูหมู่บ้านของอาข่า ที่มีตะแหวลติดอยู่เต็ม หญิงชายคู่หนึ่งทำด้วยไม้ยืนอยู่คนละข้างของประตู ไปสู่บ้านมุงหญ้าคา ฝาฟักไม้ไผ่ตั้งอยู่กับพื้นดิน ผู้ชายใส่เสื้อแขนยาวสีดำ กางเกงสีฟ้ายาวสามส่วนขาบาน ยืนตีตเคื่องดนตรีคล้ายซิ่ง เสียงดัง ต้องง ต้องง ส่วนผู้หญิงใส่เสื้อสีสดมีแถบสีเล็ก ๆ

เย็บติดกันหลากสี กางเกงสีดำหลวม ๆ กำลังขยับเท้าตามจังหวะดนตรี ชนชาว 'ลีซู' นั้นเอง

ติดกันนั้นเองเป็นบ้านของชาว 'ลาหู่' มุ่งด้วยหญ้าคา ยกพื้นต่ำ ฝาทำด้วยฟากไม้ไผ่ บันไดเป็นไม้ท่อนเดียวมากเป็นชั้น ๆ ทอดขึ้นไปพาดกับชานหน้าบ้าน ผู้หญิงในชุดแดงสลัปดาห์กำลังเป่าแคนน้ำเต้า ดังเบา ๆ ส่วนผู้ชายใส่กางเกงสีดำ ถอดเสื้อออก กำลังนั่งสานตะกร้าอย่างเพลิดเพลิน ตรงกลางชานมีโตกใบเล็กที่สานเสร็จแล้ววางอยู่พร้อมกับแก้วไม้ไผ่ 2-3 ใบวางไว้บนโตก

1. เอือนกานแล แลเห็นเด่นงาม
2. ลีดฝ้าย เตรียปั่นฝ้าย
- 3-4. หญิงลาหู่เป่าแคนน้ำเต้า ส่วนชายนั้นเล่นนั่งจักสาน
5. หญิงเมี่ยนปักผ้าผ้าม่าน
6. ผู้เต่าขามั่ง ทอผ้าจากใยกล้วย
7. การวางฝ้ายก่อนนำไปทอที่เฮาของลัวะ

ผมซื้อแก้วไม้ไผ่ติดไม้ติดมือมาใบหนึ่ง ตั้งใจเอาไว้ตั้งที่บนโต๊ะเขียนหนังสือ

เดินเพียงไม่กี่ก้าวก็มาเจอแม่เผ่าชาว 'ม้ง' กำลังทอผ้า ฝ้ายเส้นใหญ่สีหม่น ถ้ามได้ดูจึงรู้ว่าเป็นเปลือกของต้นกล้วยง ทอเป็นผืนหน้าแคบ ๆ เรียกกันว่า 'ผ้าใยกล้วยง' ต้นมีความคล้ายคลึงกับต้นกล้วยง แต่ไม่ใช่พืชเสพติด ผมเคยได้ข่าวว่าเจ้าหน้าที่เห็นต้นกล้วยงที่ชาวม้งปลูกเอาไว้สำหรับทอผ้า ไม้รู้ว่าปลูกกล้วยงจึงตัดฟันต้นกล้วยงทิ้งหมดเลย แฮ้อ ให้ได้ยังงี้สิ

กระโปรงของชาวม้งทำจากผ้าใยกล้วยง หนา เหนียว มีความคงทนเป็นเลิศ

แต่ถ้าจะพูดถึงเรื่องการปักผ้าเห็นจะไม่มีใครผู้ชาย 'เมี่ยน' ผู้หญิงเมี่ยน 3 คน นั่งอยู่บนเก้าอี้เตี้ย ๆ กำลังปัก

ลายลงบนผ้า เสื้อผ้าเวลาใส่สวยไปทั้งตัว ผ้าโพกหัว เสื้อกางเกง ถุงย่าม ผ้าสำหรับมัดลูกน้อยแบกไว้ด้านหลัง

ผมเดินมาถึงหน้าบ้านชนเผ่าเจ้าของปรัชญา 'ได้กินกับน้ำต้องรักษาน้ำ ได้กินกับป่าต้องรักษาป่า' พะติ (ลุง) จอนิ โอโดเชา ปราชญ์แห่งชุมชนเขากำลังเล่าชาน การใช้ชีวิตอยู่กับป่า การดูแลรักษาป่าของชุมชนคนต้นน้ำ กับผู้คนที่เดินผ่านมา บางคนขอขึ้นไปนั่งคุยบนชานบ้าน บางคนยื่นเกาะพื้นชานบ้าน

ข้างล่างมีการดื่มเหล้าตามแบบภูมิปัญญาพื้นบ้าน ให้ชิมกันพอหอมปากหอมคอ ครกกระเดื่องตำข้าว ทีก ทีก ทีก มีคนรอซื้อข้าวซ้อมมือจอนต์กันไม่ทัน

ใกล้กันหญิงสาวชาวลัวะกำลังนั่งเย็บผ้า ผ้าโพกหัว สีขาว เสื้อขาว ผ้าชิ้นแคบลายขวางสีดำสลับลีศราม มัดย้อม สร้อยสีสดเต็มคอเด่นสะดุดตา

ช่าง...หลายเผ่าหลากชนที่มาอยู่ร่วมกันบนผืนแผ่นดินล้านนา ที่ต่างสืบทอดภูมิปัญญาของแต่ละชาติพันธุ์มาช้านาน

มองย้อนเส้นทางที่เดินผ่านมา คดโค้งไปตามตามช่องระหว่างต้นไม้ชานาพันธุ์ที่ขึ้นตามธรรมชาติ

พอเดินพ้นแนวไม้ป่าออกมา สายตาผมประทับใจกับแผ่นไม้ไผ่อัด ตีรูปร่างตัวหนังสือบอกเล่าเรื่องราวภูมิปัญญาในการดูแลรักษาป่าของชุมชน มีหนุ่มสาวอาสาสมัครชุมชนคนรักป่าคอยอธิบายขยายความ รูปจำลองของภาคเหนือตอนบนดินแดนแห่งต้นน้ำลำธาร การตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่อยู่ตามต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน

ตะกร้าใบเล็ก ๆ นับสิบใบเรียงเป็นแถว ในตะกร้าใส่เมล็ดพันธุ์พืชผักพื้นบ้าน มีบอร์ดอธิบายถึงการเก็บรักษาดูแลและการคัดพันธุ์แบบง่าย ๆ ไว้เพราะปลูกสืบเนื่องกันมานานนับร้อยปี

น้ำสมุนไพร กระบอไม้ไผ่

“ท่านใดสนใจที่จะมาสมัครเป็นสมาชิกชุมชนคนรักป่า มาช่วยสนับสนุนชุมชนในการรักษาป่า เชิญทางนี้เลยนะเจ้า” เสียงอาสาสมัครดังมาไม่ขาดสาย เดินจนเมื่อเย็นเต็มแก่ คอเริ่มแห้งผาก แห่ม...ช่างพอดิบพอดีเสียนี้กระไร ผมรีบเดินเข้าไปที่ซุ้มน้ำสับसानล้านนา เด็กสาวสองคนแต่งกายในชุดพื้นเมืองมือถือน้ำบายที่ทำจากกะลามะพร้าวคอยตักน้ำสมุนไพร พวกน้ำกระเจียว น้ำมะตูม น้ำตะไคร้ น้ำเก็กฮวย น้ำลำไย ในหม้อดินเผา เทใส่ในกระบอไม้ไผ่ ผมเลือกเอาน้ำมะตูม ต้มกินจากแก้วไม้ไผ่ในยามร้อน เดินไปดื่มไป ช่างชื่นใจเหลือเกิน

เด็ก ๆ กลุ่มใหญ่กำลังนั่งล้อมวงรอบของเล่นมากมายที่วางอยู่บนเสื่ออก แยกหยิบขึ้นนั้นขึ้นนั้นลองเล่นกัน

ผู้เฒ่าจากกลุ่ม ๗ ผู้เฒ่า บ้านป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย กำลังสอนการทำของเล่นที่เด็กรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสได้เห็นกัน กังหันไม้ไผ่ มีด้ามจับที่ทำจากกระบอไม้ไผ่ ใบกังหันเหลาทำให้แบน มีแกนไม้ไผ่สอดใส่ลงในกระบอตามไม้ไผ่ ด้ายเส้นเล็ก ๆ ผูกมัดกับแกนกังหัน สอดออกมาทางรูที่บากไว้ที่ด้ามเหนือมือที่จับกำถือ เอามือหมุนกังหันให้ด้ายที่ผูกติดอยู่ม้วนหมุนเข้ากับแกน มือ

เบ็ดพันธัญนาชนิด สายพันธัญที่บ้าน

พ่ออุ๊ยสอนเด็ก ๆ

จับปลายเส้นด้ายออกแรงดึง ด้ายที่มีวนอยู่กับแกนจุดดึง แกนพากังหันหมุนตัว ๆ ๆ ดึงจนสุดเส้นด้ายแล้วผ่อนเพลามือ ใบกังหันที่หมุนเป็นวงส่งแรงม้วนเส้นด้ายเข้ากับแกน พอใกล้หมดเส้นด้ายออกแรงดึงอีก ใบกังหันหมุนกลับไปกลับมาไม่หยุด เล่นกันจนกว่าจะเมื่อยมือมันแหละ

แต่นี้เด็ก ๆ ก็สนุกกันไม่มีใครยอมถอย พ่อแม่หลายคนแอบถามเอาไว้ทำให้ลูกเล่นที่บ้าน บอกลูกว่าเดี๋ยวพ่อจะทำให้เล่นที่บ้าน ลูกไม่ยอมจนได้ของเล่นติดมือไปด้วยจึงยอมเดินตามพ่อไป สายด้ายยังเหลือवल้มมองมาอย่างเสียดาย

ผมเห็นรอยยิ้มสดใสของเด็ก ๆ แล้ว ใจเป็นสุขอยู่ลึก ๆ คนเดียว

แต่อดนึกไม่ได้ว่าสิ่งที่ทำได้ง่าย ๆ ทำจากธรรมชาติ ใกล้ตัว กลายเป็นของแปลกใหม่ของผู้คนในยุคนี้ ชี้ถึงความห่างไกลจากธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมตัวเรา

อยู่ใกล้ลมหายใจเราจนมองไม่เห็น แม้เป็นส่วนน้อยอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตนั่นเอง

ลองหยุด เงียบฟังเสียงลมหายใจอันแผ่วเบาของแผ่นดิน

ผู้สนใจศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านล้านนา ติดต่อขอสมัครเรียนได้ที่ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญา หลังโรงเรียนปรีณสร้อยแยลวิทย์าลัย เชียงใหม่ โทร. (053) 244-231 โทรสาร (053) 244-232